

2. rodinněprávní symposium Justiční akademie

na téma

Svěření dítěte do péče příbuzné či blízké
osoby

Ve dnech 1. a 2. října 2018 se v Kroměříži uskutečnilo 2. rodinněprávní symposium JA na téma „Svěření dítěte do péče příbuzné či blízké osoby“. Rodinněprávní symposium je novým formátem vzdělávací akce, která si klade za cíl diskutovat - napříč profesemi a stupni soudní soustavy, včetně soudu Ústavního a Nejvyššího - o typových případech rodinného práva a nalézat modelová řešení, která by odpovídala požadavkům kladeným na moderní opatrovnickou justici.

Symposia se zúčastnili:

Mgr. PhDr. Marie Blažková, Centrum psychologické pomoci

JUDr. Lenka Ceplová, Krajský soud v Ústí nad Labem

JUDr. Pavel Holzbauer, Krajský soud v Brně

JUDr. Jaromír Jirsa, Ústavní soud

JUDr. Pavel Kotrady, Okresní soud ve Vsetíně

JUDr. Hana Nová, Obvodní soud pro Prahu 8

Mgr. Terezie Pemová, Národní institut pro děti a rodinu

Mgr. Vladimír Polák, Okresní soud v Novém Jičíně

Mgr. Jana Provazníková, Okresní soud v Táboře

JUDr. Lubomír Ptáček, Nejvyšší soud

JUDr. Soňa Soukupová, Okresní soud v Chrudimi

JUDr. Renáta Šínová, Právnická fakulta Univerzity Palackého Olomouc

JUDr. Lenka Westphálová, Právnická fakulta Univerzity Palackého Olomouc

Mgr. Marek Zajíček, Krajský soud v Ústí nad Labem

Závěry rodinněprávního sympozia pořádaného Justiční akademii v Kroměříži ve dnech 1. – 2. 4. 2019

Téma: Svěření dítěte do péče příbuzné či blízké osoby

- Obecně je v nejlepším zájmu dítěte, aby o něj pečovali jeho rodiče. Stát je povinen v rámci pozitivního závazku na ochranu rodinného života vynaložit maximální úsilí pro zachování vzájemných osobních vztahů rodičů a dítěte a podporovat rodiče v jejich kompetencích pečovat o dítě.
- Ukáže-li se jako nezbytné dítě z péče rodičů odebrat, jeví se obecně s ohledem na potřeby dítěte jako nejvhodnější, aby bylo svěřeno do péče příbuzné či blízké osoby. Mezi pozitiva péče příbuzné osoby o nezletilé dítě patří zejména zachování osobní a rodinné identity dítěte – existence pokrevního pouta, existující (citový) vztah mezi dítětem a příbuzným, existující známé prostředí.
- Při rozhodování o péči příbuzné osoby nelze přehlédnout rizika této formy péče o dítě, a to zejména: generační věkový rozdíl - obvykle v případě prarodičů; možný ambivalentní vztah příbuzného s rodiči nezletilého dítěte a obecně možné narušené vztahy v širší rodině; nejasnost rolí v rodině; opakování negativních výchovných vzorců – opět zejména v případě prarodičů; motivace příbuzného k péči o nezletilé dítě – může se jednat o motivaci výlučně finanční; zdravotní stav a specifické potřeby příbuzného, členů jeho rodiny a nezletilého dítěte; neochota příbuzných spolupracovat s OSPOD či poskytovateli odborné pomoci.
- Při rozhodování o tom, zda má soud nezletilé dítě svěřit do svěrenecké příbuzenské péče nebo pěstounské příbuzenské péče je předním hlediskem nejlepší zájem dítěte. Rozdíl mezi těmito dvěma formami péče není pouze finanční, ale i v míře zásahu do rodičovské odpovědnosti rodičů; pěstouni mají navíc zvláštní povinnosti a práva vyplývající ze zákona (povinnost vzdělávat se, povinnost mít dohodu o výkonu pěstounské péče, povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí, právo na odbornou pomoc, právo na respitní péči ...). Soudy dbají, aby nedocházelo k porušování práv a právem chráněných zájmů a aby práv nebylo zneužíváno.
- Jeví se jako vhodné, aby v soudním řízení o péči příbuzné osoby o nezletilé dítě došlo ke strukturovanému posouzení příbuzného, osob, které s ním tvoří domácnost, a nezletilého dítěte.
- Tam, kde se to jeví účelné s ohledem na zájem dítěte, by měl soud zvážit, zda doporučí, aby příbuzný, osoby, které s ním tvoří domácnost, a nezletilé dítě

absolvovali odbornou pomoc zaměřenou na seznámení se specifiky této formy péče a na ošetření možných rizik vyplývajících z konkrétního případu.

- Umístění dítěte do příbuzenské pěstounské péče je stejně jako ostatní formy náhradní péče o dítě nutno chápat jako dočasný institut, o kterém může soud rozhodnout pouze po dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o děti (§ 959 odst. 1 občanského zákoníku). Příbuzný pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost s rodiči a dalšími blízkými osobami a povinnost umožnit styk rodičů s dítětem, pokud je to v jeho nejlepším zájmu.
- Svěřuje-li soud nezletilé dítě do péče příbuzné osoby z péče pěstounů na přechodnou dobu, jeví se jako vhodné, aby v rozsudku upravil adaptační proces (navykací režim).

Komentář k závěrům rodinněprávního sympozia pořádaného Justiční akademií v Kroměříži

Téma: Svěření dítěte do péče příbuzné či blízké osoby

Obecně je v nejlepším zájmu dítěte, aby o něj pečovali jeho rodiče. Stát je povinen v rámci pozitivního závazku na ochranu rodinného života vynaložit maximální úsilí pro zachování osobních vztahů rodičů a dítěte a podporovat rodiče v jejich kompetencích pečovat o dítě.

Předmětem sympozia není otázka, za jakých podmínek je vůbec možno přistoupit k odnětí dítěte z péče rodičů. Přesto není od věci se zamyslet nad základními právními a psychologickými východisky, proč by o děti měli primárně pečovat jejich rodiče.

Právo dítěte na autonomii rodiny a na to, aby odpovědnost za zajištění péče o něj a jeho ochrany měli rodiče, vyplývá zejména z čl. 5, čl. 9 odst. 1, čl. 16 odst. 1 a čl. 18 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

Článek 5 - Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů nebo, v odpovídajících případech a v souladu s místními obyčejí, členů širší rodiny nebo obce, zákonných zástupců nebo jiných osob právně odpovědných za dítě, které směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle úmluvy v souladu s jeho rozvíjecími se schopnostmi.

Článek 9 odst. 1 - Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové určení může být nezbytným v některém konkrétním případě, například jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.

Článek 16 odst. 1 - Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst.

Článek 18 odst. 1 - Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí při tom být zájem dítěte.

Pozitivní závazek státu na ochranu rodinného života vyplývá například čl. 18 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte.

Článek 18 odst. 2 - Za účelem zaručení a podpory práv stanovených touto úmluvou poskytují státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, rodičům a zákonným zástupcům potřebnou pomoc při plnění jejich úkolu výchovy dětí a zabezpečují rozvoj institucí, zařízení a služeb pro děti.

Pozitivní závazek státu učinit vše pro zachování osobních vztahů rodičů a dítěte (rodiny) nalezneme též v rozhodnutí ESLP ve věci T. proti ČR (stížnost č. 19315/11): *bod 112. Soud dále připomíná, že v případech tohoto druhu je zásadním hlediskem především zájem dítěte. Zdůrazňuje však, že tento zájem má dvě roviny: na straně jedné zaručit dítěti vývoj ve zdravém prostředí a na straně druhé zachovat vazby dítěte s jeho rodinou, ledaže tato rodina nemá o dítě vůbec zájem, protože narušení této vazby znamená odříznutí dítěte od jeho kořenů. Z toho vyplývá, že zájem dítěte znamená, že k přerušení rodinných vztahů mohou vést pouze zcela výjimečné okolnosti a že je třeba učinit vše pro zachování osobních vztahů a případně, až k tomu nastane vhodný okamžik, pro „obnovu“ rodiny (viz Gnaboré, cit. výše, § 59; Amanalachioai proti Rumunsku, č. 4023/04, rozsudek ze dne 26. května 2009, § 81).*

V judikatuře ÚS se pozitivní závazek státu vedoucí k sanaci biologické rodiny objevuje např. v nálezů ve věci II. ÚS 485/10: *Každý člověk, ať nezaviněně či dílem svým přičiněním, se ve svém životě může dostat do situace, kterou není s to sám vyřešit a která mu dočasně zabraňuje řádně pečovat o své dítě. Vedle rodiny a institucí občanské společnosti je to pak především stát, který má v takových případech klíčovou roli (bod 24) a má a musí činit aktivně kroky k znovuoživení svazku mezi biologickým rodičem a jeho dítětem, nadto v situaci, kdy stěžovatelka od počátku projevovala snahu o řešení své tíživé osobní situace, do které se dostala ne svým zaviněním. Ústavní soud, nepochybuje o ryzech úmyslech orgánů sociálně právní ochrany dětí a FOD, se však v této souvislosti nemůže ubránit konstatování, že kdyby tyto orgány věnovaly stejnou práci aktivní pomoci matce, jako zarputile podnikaly řadu kroků k omezení jejich rodičovských práv, nemusela dnes být nezletilá v pěstounské péči a k možnému již neodčinitelnému zásahu do vztahu mezi matkou a dítětem vůbec nemuselo dojít.*

Ukáže-li se jako nezbytné dítě z péče rodičů odebrat, jeví se obecně s ohledem na potřeby dítěte jako nejvhodnější, aby bylo svěřeno do péče příbuzné či blízké osoby. Mezi pozitiva péče příbuzné osoby o nezletilé dítě patří zejména zachování osobní a rodinné identity dítěte – existence pokrevního pouta, existující (citový) vztah mezi dítětem a příbuzným, existující známé prostředí.

Mezi kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte v řízení o způsobu péče o nezletilé dítě vzít v potaz, patří zejména (1) existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěřeni do péče usilující osobou; (2) míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěřeni do péče té které osoby; (3) schopnost osoby usilující o svěřeni dítěte do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; a (4) přání dítěte [srov. též odst. 52 a násl. Obecného komentáře č. 14 Výboru pro práva dítěte č. 14 z 29. 5. 2013 o právu dítěte na to, aby jeho nejlepší zájmy byly předním hlediskem (General comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as primary consideration), 2003, CRC/C/GC/14.].

§ 772/1 občanského zákoníku, osoby jsou příbuzné v linii přímé, pochází-li jedna od druhé.

§ 772/2 občanského zákoníku, osoby jsou příbuzné ve vedlejší linii, mají-li společného předka, ale přitom nepocházejí jedna od druhé.

§ 22/1 občanského zákoníku, osoba blízká je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství (dále jen „partner“); jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá

důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.

Poručenství - § 931/1 občanského zákoníku, není-li to v rozporu se zájmy dítěte, jmenuje soud poručníkem toho, koho naznačili rodiče, ledaže tato osoba poručenství odmítne. Jinak soud jmenuje poručníkem některou z osob příbuzných nebo blízkých dítěti nebo jeho rodině, ledaže rodič takovou osobu výslovně vyloučil. Není-li takové osoby, jmenuje soud poručníkem jiného vhodného člověka.

Svěření dítěte do péče jiné osoby - § 954/2 občanského zákoníku, ujala-li se osobní péče o dítě osoba příbuzná nebo dítěti blízká, dá jí soud přednost před jinou osobou, ledaže to není v souladu se zájmy dítěte.

Pěstounství - § 962/2 občanského zákoníku, ujala-li se osobní péče o dítě osoba příbuzná nebo dítěti blízká, dá jí soud přednost před jinou osobou, ledaže to není v souladu se zájmy dítěte.

Z pohledu (pedo)psychologie lze vidět následující výhody příbuzenské péče o nezletilé dítě:

- Často již existující blízký a dlouhodobý vztah příbuzných k dítěti, nedochází k přetrhání (širších) rodinných vazeb. Příbuzný a dítě sdílí společné zážitky, na základě zkušeností umí předjímat své reakce, často mezi nimi existuje citové pouto. Dítě mívá vybudovanou důvěru v osobu, která by o něj měla pečovat.
- Znalost a stálost prostředí ze strany dítěte, které zpravidla zůstává v přirozeném rodinném a sociálním prostředí. Nezletilé dítě se vyzná v bytě příbuzného a nestresuje ho nové prostředí, je zvyklé na pachy (vůně peřin, stravy), vizuální stránku bydliště příbuzného. Někdy ani nemění školu, kamarády, není tedy traumatizováno přechodem do jiných podmínek, což vede k jeho snadnější adaptaci.
- Informovanost a zkušenost dítěte s blízkou osobou a prostředím, dítě nemusí věnovat energii na aklimatizaci a poznávání nového či potenciálně ohrožujícího, na nové vztahy a má větší prostor pro přijetí změny.
- Existuje vyšší předpoklad porozumění dítěti a jeho potřebám. Příbuzní většinou dítě dobře znají včetně jeho historie, nemají vůči němu neadekvátní očekávání, dochází zpravidla k plné akceptaci dítěte.
- Zachování vztahu s vlastním rodičem. Tato výhoda se nevyskytuje vždy, záleží na individuální situaci rodiny, na přístupu příbuzného k důvodu odloučení dítěte od jeho rodičů a na osobním vztahu příbuzného a rodičů. V mnoha rodinných příbězích však dítě zůstává v častém či pravidelném kontaktu se svými rodiči a díky tomu nemusí přerušit vztahové pouto. Existuje i šance, že se vazby budou posilovat. Je na čem stavět, motivace rodiče dát si život do pořádku a přijmout děti zpět do své péče může být silnější. Není-li šance návratu, i tak je posílené pouto rodič - dítě základem pro jejich další vztah, pro smíření atd. V některých případech však vztah příbuzného a rodičů může být naopak rizikem zvažované formy péče.
- Dítě může i po dosažení zletilosti zůstat ve „své“ rodině, nebo s ní být v úzkém kontaktu. Obecně nedochází k přerušení kontaktů se širší rodinou.
- Svěření do péče příbuzné osoby bývá zpravidla rychlejší a tím lépe řeší situace dítěte.
- Pro řadu dětí ve vyšším věku, z menšinového etnika nebo specifickými potřebami jde často o jedinou šanci, jak zůstat v rodinném prostředí. Přínosem je tak rovněž snížení rizika ohrožení institucionální péčí.

- Pozitiva pro vnímání a zachování vlastní identity. Děti znají své kořeny, rodinné hodnoty, rituály, vědí, odkud pocházejí. Zůstávají v kontaktu s historií své rodiny, fotografiemi, zážitky, dalšími příbuznými. Nebývají tak stigmatizované z faktu, že jsou vychovávány někým jiným (bydlet u babičky či jiného příbuzného je snazší pro vysvětlení spolužákům, než bydlet u cizích).

Čerpáno z: Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte- Metodická příručka, Nadační fond J&T, Uhlířová, V. a kol. 2010. *Dítě ve výchově příbuzných*. Říčany: Rozum a Cit., *Analýza situace příbuzenské péstounské péče, 2017- Zpracováno v rámci projektu Ministerstva práce a sociálních věcí „Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí“*; číslo projektu CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_017/0001687, Vágnerová, M.: *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*

Při rozhodování o péči příbuzné osoby nelze přehlédnout rizika této formy péče o dítě, a to zejména: generační věkový rozdíl - obvykle v případě prarodičů; možný ambivalentní vztah příbuzného s rodiči nezletilého dítěte a obecně možné narušené vztahy v širší rodině; nejasnost rolí v rodině; opakování negativních výchovných vzorců – opět zejména v případě prarodičů; motivace příbuzného k péči o nezletilé dítě – může se jednat o motivaci výlučně finanční; zdravotní stav a specifické potřeby příbuzného, členů jeho rodiny a nezletilého dítěte; neochota příbuzných spolupracovat s OSPOD či poskytovateli odborné pomoci.

Samotná skutečnost, že ten, kdo žádá o svěřeni nezletilého dítěte do své péče, je osobou dítěti příbuznou (blízkou), nezabývá soud povinnosti nahlížet na věc optikou nejlepšího zájmu dítěte. Níže jsou uvedena rozhodnutí ESLP ve věcech, kdy příbuzenská péče prarodičů nedostala přednost před péčí dítěti cizích osob. Vnitrostátní soudy a ESLP v nich zohlednily mimo jiné specifické potřeby dítěte, věk příbuzných, ochotu příbuzných spolupracovat s orgány péče o dítě, péči o jiné svěřené dítě a názor dítěte.

Rozsudek ESLP stížnost č. 43701/14 – M. L. *proti Norsku: V první řadě vnitrostátní orgány poukázaly na zranitelnost mladšího dítěte, jeho problémy s pozorností a ADHD syndrom, který byl diagnostikován u obou dětí. Dále zohlednily skutečnost, že se objevily problémy ze strany babičky při spolupráci s orgány péče o dítě a zdravotnickým personálem, byť nebyly nijak závažného charakteru. Komise babičce rovněž vytýkala, že dítě po jeho umístění do dočasné péstounské péče nenavštívila. Příbuzní stěžovatelky byly navíc relativně starší (50 a 57 let), aby byly péstouny tak malého dítěte, jehož umístění do péstounské péče bylo dlouhodobého charakteru. Ačkoliv jejich věk nebyl rozhodující, byl jedním z relevantních okolností celkového posouzení. Stejně tak bylo zohledněno, že příbuzní stěžovatelky již měly v péstounské péči staršího, v té době čtyřletého, bratra dítěte, a proto by musely vynaložit hodně energie na další péstounství, čímž by mohlo dojít k negativnímu ovlivnění péstounství staršího chlapce. Vnitrostátní soud též přiblížil ke zjištění psychologa, že stěžovatelka měla na své syny rozdílnou citovou vazbu. Velmi záhy se vzdala mateřství u staršího syna, ale předpokládalo se, že bude chtít zůstat v maximálním možném kontaktu s mladším synem, což by bylo pro oba chlapce v případě, že by vyrůstali v jedné péstounské rodině, problematické. Pokud by byl mladší chlapec umístěn do širší rodiny, matka by měla příležitost s ním rozvíjet vztah, což by bylo rušivé s ohledem na potřebu, aby si dítě u péstounů zvyklo. Vnitrostátní soud proto shledal, že chlapci mají odlišné potřeby. Mladší chlapec navíc zažil již dva rozbité vztahy – s matkou a dočasnou péstounkou. Následně si musel zvykat na novou péstounku, v jejíž péči se dobře vyvíjel a byl šťastný. Změna umístění by tak s sebou nesla riziko „vztahové újmy“, tedy závažného oslabení schopnosti navazovat v budoucnu mezilidské vztahy.*

Rozsudek ESLP stížnost č. 22430/93 - Bronda proti Itálii: *Při stanovení spravedlivé rovnováhy mezi zájmem S. zůstat v přijímací rodině a zájmem její původní rodiny, aby žila s ní, Soud přisuzuje zvláštní význam nadřazenému zájmu dítěte, kterému je dnes čtrnáct let a které vždy projevovalo vůli zůstat v přijímací rodině. V tomto případě zájem S. převažuje nad zájmem jejích prarodičů.*

Z pohledu (pedo)psychologa lze vidět následující rizika příbuzenské péče o nezletilé dítě:

- U příbuzného se může dostavit pocit viny a vlastního selhání (především u prarodičů), což může být zárodkem osobní krize. Příbuzný má co dělat sám se sebou a nemá kapacitu věnovat se plně dítěti. Viní sebe ze selhání výchovy svého vlastního dítěte - obětuje se pro dítě v péči na úkor sebe sama.
- Příbuzný může vinit dítě za vzniklou situaci („nemám odpočinek, klidný duchod“), mít na něj neadekvátní nároky - aby bylo potichu, nerušilo, nezlobilo.
- Příbuzný se může po dítěti dožadovat vděku („díky mně nejsi v ústavu“).
- Příbuzný (prarodič) může opakovat problematické výchovné postupy, které vedly k selhání vlastních dětí pěstounů jako rodičů, což se může projevovat určitou nejistotou při výchově dítěte, problémech s autoritou, úzkostností, nebo naopak příliš striktním nastavováním výchovných pravidel, řetězí se nevhodný způsob chování, opakují se stejné chyby.
- Příbuznému mohou scházet dostatečné výchovné schopnosti - potenciálně ohrožující výchovný model, který příbuzný aplikuje na další děti (například vnoučata), neznalost výchovných reakcí, které mají dítě naučit hodnotám, respektu, ohleduplnosti, konstruktivnímu řešení různých situací apod. Příbuzní někdy nerozumí tomu, čím dítě prošlo (například strádáním před odebráním z rodiny, neuspokojováním potřeb, stresem ze změny prostředí, ztrátou blízké osoby), a mají tendenci uplatňovat stejné výchovné přístupy v dobré víře, že „tímto způsobem byli oni sami vychovávaní a jejich děti též“. Přijaté děti však často trpí důsledky deprivace a potřebují jiný, promyšlený výchovný přístup, tzv. terapeutické rodičovství.
- Příbuzný v krizi - rodinná tragédie, jejímž důsledkem je umístění dětí mimo péči vlastních rodičů, zasahuje také příbuzné. Sami se ocitají v krizi a potřebují pomoci. Někdy může být krize hendikepující pro výchovu dětí. Příbuzný nemá sílu pomoci dětem, protože sám spotřebovává veškerou energii na to, aby krizi zvládnul. V takové situaci může být poskytování péče a podpory dětem, které samy rovněž prožily významně stresující situaci, nad možnost pečující osoby.
- Mezigenerační problém - (více než generační rozdíl), který s sebou nese riziko zdravotních komplikací pěstounů, nižší odolnosti k zátěži, nevyjasněné budoucnosti péče atd.; nestačí fyzicky, mentálně, nepochopení, nižší schopnost prarodičů vcítit se do „generačně vzdálených“ problémů, které řeší děti svěřené do jejich péče, eskalace rozdílných pohledů v období dospívání dítěte.
- Problémy mohou způsobovat nevyjasněné vztahy v rodině (nerozlišování role prarodiče a rodiče, konflikty v rodině, neochota udržovat vztahy s vlastním rodičem dítěte, přenášení problémů ve vztazích na dítě, podávání neobjektivních informací o rodinné historii atd.); uzavřenost rodiny, nižší míra ochoty spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany a doprovázející organizací, přijímat odbornou pomoc a vzdělávat se.

- Narušené vztahy v širší rodině - dlouhodobý neutěšený stav mezilidských vztahů uvnitř rodiny či umístění dítěte k příbuznému může působit jako spouštěč konfliktů mezi příslušníky rodiny nebo blízkými osobami. Nedořešený negativní vztah mezi rodičem dítěte a příbuzným (například mezi prarodičem a rodičem nebo mezi rodičem a jeho sourozencem, který se má postarat o dítě). Dítě přichází do bojového pole, stává se nástrojem jedné ze stran, je přítomno ostrým výměnám názorů a také často slyší, že ono samo je důvodem porušených vztahů, což snižuje jeho sebehodnotu a důvěru o svých problémech s někým v rodině hovořit.
- Nižší příjmová úroveň příbuzenských rodin (včetně případné zadluženosti), jejímž důsledkem je zajišťování pouze základních potřeb dítěte, omezování rozvoje dítěte, zhoršený přístup dětí vyrůstajících v příbuzenské péči k zájmovým a volnočasovým aktivitám atd.
- Častá nedobrovolnost při přijímání dítěte do náhradní rodinné péče (reakce na vynucenou situaci, rozhodování příbuzných dítěte pod tlakem okolností).
- Nedostatečná socializace dítěte mimo prostředí příbuzenské náhradní rodiny.
- Utajování závažných informací v průběhu příbuzenské péče, děti mohou mít různé obtíže, nesou si trauma ze samotného odloučení a předešlého soužití s vlastním rodičem. Problémy někdy nastávají, když mají příbuzní přiznat, že dítěti se nedaří nebo má závažné projevy. Mohou se bát, že jim bude přisuzována chyba ve výchově a dítě jim bude odebráno.

Čerpáno z: Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte- Metodická příručka, Nadační fond J&T, Uhlířová, V. a kol. 2010. Dítě ve výchově příbuzných. Říčany: Rozum a Cit., Analýza situace příbuzenské pěstounské péče, 2017- Zpracováno v rámci projektu Ministerstva práce a sociálních věcí „Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí“, číslo projektu CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_017/0001687, Vágnerová, M.: Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči

Při rozhodování o tom, zda má soud nezletilé dítě svěřit do svěřenecké příbuzenské péče nebo pěstounské příbuzenské péče je předním hlediskem nejlepší zájem dítěte. Rozdíl mezi těmito dvěma formami péče není pouze finanční, ale i v míře zásahu do rodičovské odpovědnosti rodičů; pěstouni mají navíc zvláštní povinnosti a práva vyplývající ze zákona (povinnost vzdělávat se, povinnost mít dohodu o výkonu pěstounské péče, povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí, právo na odbornou pomoc, právo na respitní péči ...). Soudy dbají, aby nedocházelo k porušování práv a právem chráněných zájmů a aby práv nebylo zneužíváno.

I.ÚS 1803/15- usnesení ze dne 5. srpna 2015 (obdobně I.ÚS 791/14- usnesení ze dne 5. června 2014)

Ústavní soud se již zabýval velmi podobným případem, tedy snahou babičky, která má do své péče svěřeny děti, získat status pěstounské péče za účelem získání příslušných příspěvků. Ve svém usnesení sp. zn. I. ÚS 791/14 ze dne 5. 6. 2014 vysvětlil, že nevyhovění žádosti babičky, mající ve své péči děti, o svěřeni dětí do pěstounské péče není zásahem do zásady sledování nejlepšího zájmu dítěte. Z pohledu zajištění péče o děti není praktický rozdíl mezi pěstounskou péčí a svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby, tedy situací, ve které se stěžovatelka nachází.

Oba dva druhy péče vytváří mezi babičkou a vnoučaty stejný vztah, jsou pouze dočasné a mohou trvat jen tak dlouho, dokud rodiče nemohou, nechtějí nebo nedokáží mít dítě v osobní péči (viz Králíčková, Z. Pěstounská péče: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda, Právní rozhledy č. 9/2008). Rozdíl mezi těmito dvěma druhy péče o dítě je pouze finanční. Podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, náleží každému dítěti svěřenému do pěstounské péče příspěvek na úhradu potřeb dítěte a pěstounovi náleží zejména odměna pěstouna (u prarodičů pouze v případech hodných zvláštního zřetele). Oproti tomu v případě použití institutu svěřeni dítěte do péče jiné osoby tento nárok na zvláštní dávky od státu nevzniká. Nejlepší zájem dítěte nelze redukovat na otázku finančního zabezpečení dítěte. I když i tento aspekt může spadat do rámce nejlepšího zájmu dítěte, jde o koncept mnohem širší, do něhož spadají otázky jako například ochrana rodinných vazeb, péče o dítě, jeho vzdělání, výchova, bezpečnost, zdraví atd.

Ze stejného důvodu nelze shledat ani porušení práv na ochranu rodiny a dětí plynoucí z čl. 32 Listiny. Obecné soudy se zabývaly majetkovou situací stěžovatelky, která pobírá sociální dávky i přídatky na děti. Ústavní soud by přivítal, pokud by napadené rozhodnutí bylo lépe odůvodněno a kdyby krajský soud objasnil, v jakém rozsahu vzal majetkovou situaci stěžovatelky i obou dětí v potaz a jak se s ní při svém rozhodování vypořádal. Nicméně nedostatečné odůvodnění rozhodnutí krajského soudu není takovým zásahem do práva na rodinný život či do práva na spravedlivý proces, že by dosáhlo ústavního rozměru. Ústavní soud vycházel i z toho, že naopak rozhodnutí prvostupňového soudu je dostatečně odůvodněno (viz bod 3 výše) a že rovněž opatrovník v řízení před obecnými soudy stěžovatelce náležitě objasnil, proč v nyní posuzovaném případě svěřeni do pěstounské péče babičky není na místě.

Ústavní soud tedy neshledal zásah do základních práv stěžovatelky a ponechává na rozhodování obecných soudů, aby dle poměrů v rodině (materiálních i sociálních) stanovil formu péče o dítě v posuzovaném případě, a to i s přihlédnutím k případné změně okolností, přičemž hlavním vodítkem soudů by měl být nejlepší zájem dítěte.

§ 953/1 OZ, nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče jiného člověka (dále jen „pečující osoba“). Rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče musí být v souladu se zájmy dítěte.

§ 953/2 věta druhá OZ, má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově.

§ 957 OZ, pokud není možné rodičům nebo ostatním příbuzným uložit vyživovací povinnost k dítěti, ustanovení § 953 až 956 se nepoužijí.

Právní úprava u osob příbuzných či dítěti blízkých neupřednostňuje ani svěřenectví ani pěstounství. Stejně tak občanský zákoník (ani jiný právní předpis) nezmiňuje, že by v případě prarodičů měla mít pěstounská péče místo jen ve výjimečných případech. V praxi je to právě naopak, neboť pěstounská péče prarodičů představuje většinovou formu pěstounské péče.

§ 47a/2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, osoba pečující a osoba v evidenci má

a) právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě; tato pomoc spočívá zejména v zajištění krátkodobé péče

1. po dobu, kdy je osoba pečující nebo osoba v evidenci uznána dočasně práce neschopnou nebo při ošetřování osoby blízké,

2. při narození dítěte,

3. při vyřizování nezbytných osobních záležitostí,

4. při úmrtí osoby blízké,

b) právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti, která je přiměřená věku dítěte, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, jestliže svěřené dítě dosáhlo alespoň věku 2 let,

c) právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců,

d) právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti podle písmene f),

e) právo na pomoc při plnění povinností podle písmene b), včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku,

f) povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích,

g) povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče podle § 47b odst. 5 a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí podle § 19 odst. 6,

h) v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak.

V některých případech je zřejmé, že (výlučnou) motivací některých navrhovatelů příbuzenské pěstounské péče je získání pěstounských dávek. Nejkriklavější jsou potom případy pěstounské péče prarodičů, kdy fakticky o dítě pečují rodiče a prarodiče pobírají příslušné dávky. Tento stav – tedy faktické zneužívání sociálních dávek, jistě není žádoucí. Soudy mají přitom dle § 2 občanského soudního řádu dbát na to, aby nedocházelo k porušování práv a právem chráněných zájmů a aby práv nebylo zneužíváno. Na druhou stranu samotná skutečnost, že prarodiče mají k nezletilému dítěti vyživovací povinnost, nemůže automaticky znamenat, že jejich pěstounská péče nepřichází v úvahu. Při zjišťování nejlepšího zájmu dítěte může být v konkrétním případě významné, že pěstouni, na rozdíl od osob vykonávajících svěřeneckou péči, mají zvláštní povinnosti a práva vyplývající ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí (zejména § 47a/2 a § 47b). Pěstoun má mimo jiné povinnost se vzdělávat, má podporu doprovázející organizace, nad pěstounskou péčí je vykonáván kontrola, pěstoun má garantovaný přístup k odborné pomoci. V konkrétních případech mohou tyto „benefity pěstounské péče“ převážit nad čistě finančním pohledem na věc. Vodítkem pro rozhodnutí soudu by měl být nejlepší zájem dítěte.

Jeví se jako vhodné, aby v soudním řízení o péči příbuzné osoby o nezletilé dítě došlo ke strukturovanému posouzení příbuzného, osob, které s ním tvoří domácnost a nezletilého dítěte.

V roce 2015 bylo z celkového počtu 10 467 pěstounů celkem 6 026 prarodičů, což je 57,6 % všech pěstounů; příbuzenských pěstounů bylo celkem 73,2%. (Moštková, Sobotková, Příbuzenská pěstounská péče: Když dítě vychovávají prarodiče, *Epsychologie* 2016, č. 4). Přesto neexistují (ani) doporučená strukturovaná pravidla pro posuzování příbuzných osob, kterým má být nezletilé dítě

svěřeno do péče. Neexistuje rovněž ucelená odborná pomoc zaměřená na příbuzné osoby, kterým má být nezletilé dítě svěřeno do péče, jejich rodiny ani na samotné nezletilé dítě.

§ 932/1 OZ, poručníkem lze jmenovat jen plně svéprávnou osobu, která způsobem života zaručuje, že je schopna funkci poručníka řádně vykonávat. Před jejím jmenováním do funkce poručníka soud zjistí, zda její jmenování není v rozporu se zájmem dítěte.

§ 954/1 OZ, pečující osoba musí skýtat záruky řádné péče, mít bydliště na území České republiky a souhlasit se svěřením dítěte do osobní péče.

§ 962/1 OZ, kdo se má stát pěstounem, musí skýtat záruky řádné péče, mít bydliště na území České republiky a musí souhlasit se svěřením dítěte do pěstounské péče.

§ 19a odst. 1 zákona č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí, zprostředkování osvojení a pěstounské péče spočívá

- a) ve vyhledávání dětí uvedených v § 2 odst. 2, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení,*
- b) ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny,*
- c) v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny,*
- d) ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává, a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou.*

§ 20 odst. 3 písm. b) zákona č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí, pěstounské péče se neprovádí, podala-li návrh na svěřením dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině.

Za účelem ověření podmínek uvedených ve shora cit. § 954/1 a § 962/1 se jeví jako vhodné doporučení, aby měl soud k dispozici zejména tyto důkazy:

- důkaz o bydlišti navrhovatele na území ČR,
- opis z evidence rejstříku trestu u navrhovatele a eventuálně osob, které s ním tvoří domácnost,
- výpis z centrální evidence stíhaných osob u navrhovatele a eventuálně osob, které s ním tvoří domácnost,
- výpis z rejstříku přestupků u navrhovatele a eventuálně osob, které s ním tvoří domácnost,
- výpis z insolvenčního rejstříku u navrhovatele a eventuálně osob, které s ním tvoří domácnost,
- protokol (OSPOD, soud) o provedení šetření v bytě navrhovatele, které je zaměřené na osoby žijící s navrhovatelem v domácnosti, na rodinnou a sociální situaci navrhovatele, na vhodnost prostředí pro péči o konkrétní dítě a zjištění motivace k převzetí péče o dítě,
- zprávu o zdravotním stavu navrhovatele a případně dalších osob, které s ním tvoří domácnost, pokud je to relevantní vzhledem ke konkrétnímu případu,
- důkazy o (ne)spolupráci navrhovatele s OSPOD a poskytovatelem odborné pomoci,
- důkazy o příjmech a majetku navrhovatele,
- důkazy o výchově vlastních dětí navrhovatele,
- dotaz na zaměstnavatele,

- dotaz na OÚ/MÚ ohledně správních deliktů,
- výpis z centrální evidence exekucí.

Pokud navrhovatel již o dítě fakticky pečuje, jeví se jako vhodné posoudit již probíhající péči (provedením sociálního šetření u navrhovatele zaměřeného na existující výchovné prostředí, na popis vztahu navrhovatele s nezletilým dítětem; dotazy na školská zařízení, ošetřujícího dětského lékaře).

Zároveň lze doporučit, aby bylo rozhodováno o předpěstounské péči, neboť jejím následným posouzením (posouzením konkrétního chování) lze ověřit, zda navrhovatel skýtá záruky řádné péče.

Při zatímní úpravě poměrů by mělo být osvědčeno, že osoba, které se dítě svěruje, jí zajistí vhodné (bezpečné) prostředí (zpráva OSPOD, výpisy z rejstříku trestů a evidence stíhaných osob).

Tam, kde se to jeví účelné s ohledem na zájem dítěte, by měl soud zvážit, zda doporučí, aby příbuzný, osoby, které s ním tvoří domácnost, a nezletilé dítě absolvovali odbornou pomoc zaměřenou na seznámení se specifiky této formy péče a na ošetření možných rizik vyplývajících z konkrétního případu.

Příbuznému, který usiluje o péči o nezletilé dítě, by měl soud či orgán sociálně-právní ochrany dítěte tam, kde se to jeví účelné s ohledem na zájem dítěte, doporučit odbornou pomoc zaměřenou na získání alespoň základních vědomostí o prožitcích dítěte, které se dostává do péče jiné osoby. Odborná pomoc by měla být dále zaměřena na ošetření případných rizik příbuzenské péče vyplývajících z konkrétního případu. Jako vhodným se jeví nabytí dovedností v níže uvedených oblastech.

Ztráta - ztráta rodiče, domova, zázemí, sociálního prostředí, zvyklostí, osobních věcí apod., reakce na ztrátu - šok, popření, smlouvání, deprese, agování, přijetí, smíření, pocity dětí - povinný vděk, úleva, pocity viny, strach, truchlení, zmatenost, nepochopení, uzavření, agrese, vztek, nenávisť - důležitá znalost principů terapeutického rodičovství, přijetí emocí dítěte, náležité reakce,

Terapeutické rodičovství - Dítě často vyjadřuje své pocity a potřeby pro pěstouny nepřijatelným způsobem. Jde rychle do útoku nebo do obrany. Pokud pěstoun motivům jeho chování nerozumí, snaží se ho ukáznit, vysvětluje, poučuje nebo trestá a očekává, že dítě své špatné chování změní. Dítě to obvykle vnímá jako další útok a naopak své obrany posílí. Jen „léčivý“ postoj pěstouna, jeho ochota zkoušet nové výchovné postupy může dítěti pomoci přerušit tento bludný kruh.

Citová vazba - nedostatečná saturace potřeb dítěte rodičem, depriváční projevy, je nutné, aby noví rodiče znali minulost dítěte a dokázali s ní pracovat. Nešťastné dítě s poruchou attachmentu trvale prožívá hluboké pochybnosti o sobě samém, má pocit, že není hodno lásky, nemá žádnou cenu, není ničeho schopno. Mívá potíže s regulací emocí, vývojové potíže, potíže se sluchovým

zpracováním, verbálním vyjadřováním, s hrubými i jemnými motorickými schopnostmi, kognitivní potíže, potíže porozumět příčině a následku, plánovat, potíže s abstraktním myšlením. Jeho postoj k životu se podobá chování zločince, mívá záchvaty vzteku, smutku, deprese, marnosti, strachu. Bere věci, utíká, lže, manipuluje. Dítě si v sobě velice často nese pocity viny, které je třeba vhodnými kroky postupně a trpělivě odstraňovat a neustále dítěti zdůrazňovat, že jeho minulost není jeho vina, že nemůže za to, co se stalo. Zásadní je dát dítěti denní rytmus, řád ve věcech, mít společné rituály, aby mělo možnost držet se pevných, předvídatelných bodů v každodennosti. Bezpečné připoutání pomáhá dítěti v mnoha důležitých oblastech jako např.: Sebeúcta, nezávislost a autonomie, dosažení úplného intelektuálního potenciálu, schopnost logického uvažování, pružnost při reakcích na nepřízeň - schopnost zvládat strach a obavy, schopnost zvládat stres a frustraci, schopnost zvládat podněty a pocity, dlouhodobá přátelství - rozvoj vztahů, vztahy s rodiči, pečovateli a ostatními postavami s autoritou, schopnost dobře zvládat situace mezi lidmi, zodpovědnost, důvěra a náklonnost, pozitivní a nadějeplná víra v sebe, rodinu a společnost, empatie, soucit a svědomí, chování a úspěch ve škole, dosažení soběstačnosti.

Biologický rodič dítěte - Schopnost pěstouna zpracovat vlastní vztah k biologickému rodiči dítěte, vyrovnat se s vlastními pocity selhání, viny za situaci apod. Nabídnout dítěti možnost budovat si zdravý vztah ke svým rodičům a následně tak k sobě samému. Orientovat se v níže uvedených obavách, mít dovednosti, jak s obavami pracovat. Obavy příbuzného dítěte hovorem o rodičích nezranit, obavy příbuzného, aby nezranil sám sebe. Obavy dítěte, aby nezranilo svého pečujícího příbuzného.

Pokud navrhovatel již o dítě fakticky pečuje, měla by být po vyhodnocení již probíhající péče, odborná pomoc doporučena jen ve vztahu k případným zjištěným problémům.

Případná rizika příbuzenské péče o nezletilé dítě by měla být ošetřena též u členů domácnosti navrhovatele, vyjde-li taková potřeba v průběhu řízení najevo. Zvláštní pozornost by měla být věnována případům, kdy členem domácnosti navrhovatele je nezletilé dítě.

Konečně se jeví jako vhodné, aby odborná pomoc zaměřená na zvládnutí změny péče byla poskytnuta samotnému dítěti, kterého se týká. V psychologické pomoci přijímanému dítěti je důležitým poznáním historie dítěte, aby případné intervence směrem k obnovení důvěry k sobě samému, k druhým lidem, ke světu, byly účinné a směřovaly k porozumění vnějšímu i vnitřnímu světu dítěte. Pro terapeutický účinek je vždy nezbytným faktorem ochota pečující osoby spolupracovat při získávání znalostí a dovedností vedoucích k poskytování bezpečné péče dítěti.

Popsanou doporučenou pomoc zřejmě nejlépe poskytnou subjekty, které mají zkušenosti s přípravou pěstounů dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Problémem může financování této odborné pomoci; nejeví se však jako nepřiměřené, aby si takovou službu navrhovatel zaplatil. Řešením by mohlo být i placení služby ze strany OSPOD z dotace na výkon sociálně-právní ochrany dětí.

Umístění dítěte do příbuzenské pěstounské péče je stejně jako ostatní formy náhradní péče o dítě chápat jako dočasný institut, o kterém může soud

rozhodnout pouze po dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o děti (§ 959 odst. 1 občanského zákoníku). Příbuzný pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost s rodiči a dalšími blízkými osobami a povinnost umožnit styk rodičů s dítětem, pokud je to v jeho nejlepším zájmu.

Ve své judikatuře Ústavní soud opakovaně konstatoval, že v případě, kdy obecné soudy své rozhodnutí v prvním řízení o úpravě výchovných poměrů dítěte zakládají na okolnostech, jejichž změna je předvídatelná (věk dětí, pracovní vytížení rodičů apod.), se z hlediska legitimního očekávání účastníků a potřeby předcházet opakovaným žádostem o změnu výchovných poměrů jeví jako žádoucí, aby obecné soudy již v rámci rozhodnutí v tomto prvním řízení dostatečně určitě vymezily podmínky, za nichž může dojít k přehodnocení jimi nastolované úpravy (srovnej nálezn Ústavního soudu I. ÚS 1708/14, ze dne 18. 12. 2014). Lze doporučit, aby obdobně soudy v odůvodnění rozhodnutí o svěření dítěte do péče příbuzného či osoby blízké vymezily podmínky, za nichž může dojít k přehodnocení nastolované úpravy, zejména uvedly, za jakých podmínek lze uvažovat o zrušení pěstounské péče a návratu dítěte do péče rodičů.

Přechodnost příbuzenské pěstounské péče vyplývá z ust. § 959 odst. 1 OZ - *O pěstounské péči může soud rozhodnout na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě.*

Již **před zahájením řízení** je vhodná analýza rodinné situace, poskytnutí pomoci rodině se snahou o její sanaci v původní podobě. To se většinou děje prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dítěte a poskytovatelů odborné pomoci, ideálně v rámci jejich nastavené interdisciplinární spolupráce. Při zjišťování rodinných poměrů je cílem též zjistit možnou osobu, která by mohla převzít péči o dítě – ať již ve formě svěřenectví či pěstounství.

Po zahájení řízení a jmenování kolizního opatrovníka lze doporučit, aby pozornost soudu byla zaměřena na zájem dítěte v širším kontextu, rodinnou situaci včetně poměrů rodičů – co jim brání ve výkonu rodičovské odpovědnosti, zejména přímé péče o dítě, jak je jejich rodičovská role v životě dítěte dál realizovaná, je posuzovaná otázka „dočasnosti“ a možnosti sanace přirozené rodiny (časové, materiální).

V obou obdobích je ze strany úředních osob třeba navázat a udržovat aktivní kontakt s dítětem, naplnit jeho participační práva, neboť je nezbytné zjistit, jak situaci vnímá, jaké má vazby na stávající a budoucí rodinné a sociální prostředí, jak je v situaci orientováno. Velmi citlivě je třeba zjišťovat reálné možnosti jeho dalšího kontaktu s rodiči, který by neměl být bez vážného důvodu přerušován.

Lze doporučit, aby ve výroku rozsudku o svěření dítěte do pěstounské péče byla, mimo uvedení práv a povinností pěstouna, vyjádřena dočasnost této úpravy podle konkrétního případu tak, aby trvala nezbytně nutnou dobu a po jejím ukončení se dítě vrátilo zpět do své biologické rodiny a péče rodičů.

Kontakty dítěte s biologickými rodiči

Při předpokladu nenarušené vazby mezi rodiči a dítětem je vhodné udržovat tento vzájemný kontakt, který by měl být pro dítě přínosem, je tedy třeba zvolit vhodný režim kontaktů (místo, délka a obsah kontaktu, přítomnost dalších osob včetně sourozenců apod.).

Při narušení vazeb např. v důsledku nedostatečné péče o dítě je vhodné pracovat na jejich sanaci a znovuoobnovení, je-li předpoklad, že rodič je motivován k převzetí své rodičovské role a péče o dítě, je-li zřejmá citová vazba mezi rodičem a dítětem. Zde je třeba postupovat velmi citlivě, aby kontakt dítěte s rodičem byl pro dítě bezpečný a vzájemná vazba se postupně vytvářela či obnovovala.

U výrazně narušené vazby je třeba uvážit, co je v zájmu dítěte z hlediska priorit a jeho bezpečí. Ke vzájemnému kontaktu by mělo dojít v době, kdy na něj budou obě strany dostatečně připraveny. U zvláště závažných případů většinou dochází k omezení rodičovské odpovědnosti (zvláště závažné okolnosti - např. trestná činnost rodiče ve vztahu k dítěti) a kontakt neprobíhá. Je však možné pracovat na kontaktu dítěte s širší „bezpečnou“ rodinou, aby bylo zachováno jeho sociální a individuální zařazení v konkrétní rodině.

Nedojde-li k přirozenému mimosoudnímu navázání kontaktu dítěte s rodiči, je možné, je-li to v jeho zájmu, rozhodnout na základě podaného návrhu po zvážení všech okolností rozsudkem soudu, zatímně lze rozhodnout v odůvodněných případech i předběžným opatřením. Obecně je při nastavení kontaktů dítěte s rodiči zásadní zajistit bezpečí dítěte. V odůvodněných případech se proto může jevit jako vhodné rozhodnout o kontaktu nepřímém.

Ke zrušení pěstounské péče podle § 969 OZ je třeba vydání rozsudku, nelze ji zrušit dohodou mezi pěstouny a rodiči.

Svěřuje-li soud nezletilé dítě do péče příbuzné osoby z péče pěstounů na přechodnou dobu, jeví se jako vhodné, aby v rozsudku upravil adaptační proces (navykací režim).

Zejména u dětí mladšího věku, které po delší dobu pobývaly u pěstounů na přechodnou dobu a citově se na ně navázaly, se jeví jako vhodné, aby soud nastavil adaptační proces spojený se změnou péče. Okamžitá realizace soudního rozhodnutí (změna péče) by se v některých případech mohla negativně projevit na psychickém zdraví dítěte. Lze doporučit, aby v odůvodněných případech byl postupný proces předávání dítěte upraven soudním rozhodnutím. Kromě již zmíněného zmírnění dopadů změny péče na dítě, má proces adaptace vliv i na jiné skutečnosti – nárok na dávky, odpovědnost za dítě, apod. Jako vhodnou formu úpravy adaptačního procesu lze doporučit nařízení předběžného opatření o úpravě styku s tím, že k jeho nařízení by mělo dojít až po provedení všech potřebných šetření, ale před vydání meritorního rozhodnutí o pěstounské péči. V rámci předběžného opatření je možno uložit orgánu sociálně-právní ochrany dítěte povinnost sdělit soudu, zda byl adaptační proces úspěšný; v případě komplikací je možno lhůtu k adaptaci prodloužit. Rovněž je možno zvážit uložení povinnosti rodičům adaptační proces nenarušovat. Soud má přitom vždy možnost předběžné opatření zrušit. Je však třeba mít na paměti, že až do doby, než rozhodnutí o péči příbuzného nabude právní moci, není právně jisté, kdo bude nadále o dítě pečovat. Vzhledem k okolnostem případu by měl proto soud vždy

zvažovat i tuto skutečnost, neboť zejména odvolání proti meritornímu rozhodnutí o pěstounské péči by na předchozí adaptaci mělo významný vliv.

Praktická doporučení rodinněprávního sympozia

Téma: Svěření dítěte do péče příbuzné či blízké osoby

Ve věci svěření (§ 466 písm. b) a c) ZŘS) a pěstounství (§ 466 písm. n) ZŘS) soudy rozhodují i bez návrhu, příslušný je okresní soud, v jehož obvodu má dítě bydliště. Účastníky řízení jsou: nezletilé dítě zastoupené opatrovníkem, rodiče dítěte, mají-li rodičovskou odpovědnost, pěstoun a osoba, které dítě bylo svěřeno do péče (např. pěstouni na přechodnou dobu).

Povinnosti a práva jsou upraveny v § 960, § 966 a 967 OZ. Pěstoun je povinen a oprávněn o dítě osobně pečovat, vykonává při výchově přiměřeně povinnosti a práva rodičů. Je povinen a oprávněn rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte, v těchto záležitostech dítě též zastupuje a spravuje jeho jmění. Vůči rodičům má informační povinnost. Vyžadují-li to okolnosti, může soud stanovit pěstounům další práva a povinnosti. Obvykle to bude v případech, ve kterých rodiče zneužívají své postavení či zanedbávají povinnosti, při komplikovaných vztazích mezi rodiči a pěstounem. Soud stanovením dalších povinností a práv fakticky rodiče omezuje ve výkonu rodičovské odpovědnosti; v takovém případě není třeba dalšího rozhodnutí o omezení rodičovské odpovědnosti. Pěstoun má dále povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Soud může rozhodnout o zákazu či podmínkách styku dítěte s rodiči.

Povinnosti a oprávnění pěstouna:

Ve vztahu ke školským zařízením (§ 183 zákona odst. 7 zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon, zákonným zástupcem je pro účely tohoto zákona osoba, která je v souladu se zákonem nebo rozhodnutím soudu oprávněna jednat za dítě nebo nezletilého žáka.)

- *Zákonným zástupcem dítěte pro účely tohoto zákona je osoba, která je v souladu se zákonem nebo rozhodnutím soudu oprávněna za dítě jednat - rodič, poručník.*
- *Písemný souhlas zákonného zástupce vyžaduje zápis do mateřské, základní a střední školy.*
- *Dle § 1 vyhlášky č.72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách, vyžaduje souhlas zákonného zástupce k využití poradenských služeb ve školách.*
- *Pěstoun jen oprávněn jednat jen v běžných záležitostech – omluva docházky, účast na třídních schůzkách, projednávat s učiteli prospěch dítěte...*

Ve vztahu k lékařské péči (zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách)

- *Zdravotní služby nezletilému dítěti jsou poskytovány se souhlasem zákonného zástupce, kterým je rodič dítěte, soudem ustanovený poručník.*
- *Neodkladnou a akutní péči lze poskytovat bez souhlasu zákonného zástupce na základě rozhodnutí ošetřujícího zdravotního pracovníka (§ 35 odst. 3 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, jde-li o zdravotní služby, které spočívají v poskytnutí a) neodkladné péče, která není péčí podle § 38 odst. 4, nebo b) akutní péče, a souhlas zákonného zástupce nelze získat bez zbytečného odkladu, rozhodne o jejich poskytnutí ošetřující zdravotnický pracovník. To neplatí, lze-li zdravotní služby poskytnout podle odstavce 1 na základě souhlasu nezletilého pacienta.)*
- *Pěstoun je oprávněn dítě zastupovat jen v běžných léčebných a obdobných záležitostech, v ostatních případech potřebuje souhlas soudu.*
- *§ 42 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, práva a povinnosti zákonného zástupce podle a) § 31 odst. 5, b) jde-li o poskytnutí zdravotních služeb se souhlasem zákonného zástupce, jestliže brozí nebezpečí z prodlení a nelze bez zbytečného odkladu získat vyjádření zákonného zástupce; do zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi se zaznamenají důvody, pro které nebyl souhlas zákonného zástupce získán, c) § 38 odst. 2, 5 a 6, d) § 39 odst. 3 písm. b), e) § 41 odst. 2 a 3, f) § 47 odst. 1 písm. b) a g) § 93 odst. 1, náleží též pěstounovi nebo jiné pečující osobě, statutárnímu orgánu nebo jím pověřené osobě dětského domova pro děti do 3 let věku, školského zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy nebo zařízení sociálních služeb poskytujících pobytové služby, byla-li soudem nařízena ústavní nebo uložena ochranná výchova, nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jde-li o děti svěřené do péče tohoto zařízení na základě rozhodnutí soudu.*
- *§ 28 odst. 3 písm. e) bod 1. zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, nezletilé dítě má při poskytování zdravotních služeb právo na nepřetržitou přítomnost pěstouna*
- *§ 29 odst. 1 písm. b) zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, volba poskytovatele a zdravotnického zařízení v případě nezletilých pacientů b) svěřených do pěstounské péče nebo do výchovy jiných osob náleží pěstounovi nebo jiné osobě, do jejíž péče byl pacient na základě rozhodnutí soudu nebo jiného orgánu svěřen (dále jen „pěstoun nebo jiná pečující osoba*
- *§ 31 odst. 6 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, jestliže to zdravotní stav nebo povaha onemocnění pacienta vyžadují, je poskytovatel oprávněn sdělit osobám, které budou o pacienta osobně pečovat, informace, které jsou nezbytné k zajištění této péče nebo pro ochranu jejich zdraví*
- *§ 32 odst. 3 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, poskytovatel může v nezbytném rozsahu zadržet informaci o zdravotním stavu nezletilého pacienta jeho zákonnému zástupci, pěstounovi nebo jiné pečující osobě v případě podezření, že se tato osoba podílí na zneužívání nebo týrání nebo obrožování zdravotního vývoje tohoto nezletilého pacienta, lze-li předpokládat, že poskytnutím této informace by mohlo dojít k obrožení pacienta*
- *§ 38 odst. 2 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, nezletilého pacienta lze bez souhlasu zákonného zástupce (pěstouna) hospitalizovat též v případě, jde-li o podezření na týrání, zneužívání nebo zanedbávání,*
- *§ 65 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, pěstoun může nahlížet do zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi a to v přítomnosti zaměstnance pověřeného poskytovatelem nahlížet, pořizovat si její výpisy nebo kopie (lze odepřít v případě podezření na týrání nebo zneužívání)*

Zdravotní pojištění (zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění)

Změnit zdravotní pojišťovnu může zákonný zástupce dítěte (rodič, poručník), soubhlas zákonného zástupce lze nahradit rozsudkem soudu. Změnit pojišťovnu lze jednou za 12 měsíců, vždy k 1. dni kalendářního pololetí. Novorozené dítě se stává pojištěncem zdravotní pojišťovny, u které je pojištěna matka dítěte v den jeho narození.

Vyřizování dokladů

- v těchto záležitostech může jednat pouze zákonný zástupce dítěte (rodič, poručník)
- v případě cestovního pasu i občanského průkazu za občana mladšího 15-ti let zákonný zástupce; místo zákonného zástupce může žádost podat pěstoun, k žádosti připojuje soubhlas zákonného zástupce s jeho ověřeným podpisem. Soubhlas zákonného zástupce se nevyžaduje, pokud je jeho opatření spojeno s překážkou těžko překonatelnou (správní uvážení, zpravidla ve spolupráci s OSPOD dítěte)
- v případě cestovního pasu i občanského průkazu žádá u dítěte staršího 15-ti let samo dítě, k tomu potřebuje soubhlas rodiče, pokud by to bylo spojeno s těžko překonatelnou překážkou, není soubhlas potřeba (správní uvážení, zpravidla ve spolupráci)
- pěstounovi může být tato kompetence svěřena na základě rozhodnutí soudu

Změna jména a příjmení (zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů)

- Při přijímání dítěte do pěstounské (poručenské) péče by měla být respektována jeho vazba na biologickou rodinu, jeho identita, minulost i kultura.
- Nutno mít na paměti, že se v případě pěstounské i poručenské péče může jednat o dočasné řešení situace dítěte po dobu, kdy rodičům brání vážná překážka v péči o dítě.
- Ke změně příjmení může dojít pouze na žádost zákonného zástupce (na základě soubhlasu zákonného zástupce - zpravidla biologických rodičů), popř. tento soubhlas lze nahradit rozhodnutím soudu.
- Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 18.10.2017 – „pěstounům nepřisluší oprávnění žádat o udělení soubhlasu s podání žádosti o změnu příjmení nezletilého“
- Při změně příjmení je potřeba respektovat přání dítěte – potřeba jeho soubhlasu před matrikou v případě, že je starší 15-ti let (u soudu je slyšeno zpravidla dítě starší 12-ti let).

V případě nařízení předběžného opatření, kterým soud upravuje adaptační proces, může výrok rozhodnutí znít:

- I. Jan Novák (*budoucí pěstoun*) je oprávněn a povinen stýkat se s nezletilým XY, nar. následovně:
- v týdnu od 1. 4. do 7. 4. 2019 v úterý od 16:00 do 19:00 hodin, a to v místě bydliště Marie Voříškové (*pěstounka na přechodnou dobu*) za její přítomnosti,
 - v týdnu od 8. 4. do 14. 4. 2019 v úterý a ve čtvrtek od 16.00 do 19.00 hodin, a to v místě bydliště Marie Voříškové (*pěstounka na přechodnou dobu*),
 - v týdnu od 15. 4. do 22. 4. v úterý od 16:00 do 19:00 hodin a dále v od pátku 18:00 do soboty 18:00, a to v místě bydliště Jana Nováka (*budoucí pěstoun*).

- II. Marie Voříšková (*pěstounka na přechodnou dobu*) a rodiče nezletilého ...jsou povinni styk nezletilého XY, nar., s Janem Novákem (*budoucí pěstoun*) strpět, dále je Marie Voříšková (*pěstounka na přechodnou dobu*) povinna nezletilého na styk s Janem Novákem (*budoucí pěstoun*) náležitě připravit, Janu Novákovi (*budoucí pěstoun*) jej předat a po ukončení styku řádně převzít.

Jan Novák (*budoucí pěstoun*) je povinen nezletilého ke styku převzít v místě bydliště Marie Voříškové (*pěstounka na přechodnou dobu*) a po styku nezletilého Marii Voříškové (*pěstounka na přechodnou dobu*) v místě jejího bydliště Marie Voříškové řádně předat.

- III. Statutární město Olomouc jako příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí je povinen podat soudu ve lhůtězprávu o průběhu styku nezletilého XY, nar. ... s Janem Novákem (*budoucí pěstoun*).

